

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2024-5-2>

Будзан Леся Дмитрівна,
кандидат юридичних наук,
суддя Подільського районного суду міста Києва

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядаються теоретичні основи визначення представництва юридичних осіб в адміністративному судочинстві, а також практичні проблеми реалізації даного інституту. Підтверджено, що представництво в адміністративному судочинстві є процесуальним за своєю правовою природою, що відрізняє його від матеріального і, разом з тим, передбачає наявність власних специфічних ознак, передумов виникнення, способів реалізації, а відповідно, і правових наслідків, що обумовлює потребу у його додатковому вивченні.

З'ясовано, що процесуальне представництво в адміністративному судочинстві органічно пов'язане із матеріальним представництвом, оскільки має з останнім спільну правову природу, основою якої виступають або сформовані довірчі правовідносини між суб'єктами (стороною у справі та представником) або об'єктивна необхідність його застосування у судовому процесі. Доведено, що процесуальне представництво спрямоване на підвищення ефективності та результативності захисту прав, свобод та інтересів особи, що в свою чергу позитивно відображається на законності судового процесу та його відповідності стандартам адміністративного судочинства.

Проаналізована судова практика дозволяє стверджувати, що в процесі розвитку законодавства, яке регулює відносини, що формуються у сфері процесуального представництва в адміністративному судочинстві, не сформувалась єдність підходів у документальному підтвердженні повноважень представника юридичних осіб як сторін в адміністративному спорі, що негативно впливає на захист прав та інтересів. З'ясовано, що зазначене також слідує із відмінності між поняттями «представництво» та «самопредставництво» юридичних осіб в адміністративному судочинстві.

Зроблено висновки про те, що відсутня однозначність у позиціях судів щодо переліку документів, які підтверджують повноваження представника юридичної особи, незважаючи на законодавчо визначені положення статей Кодексу адміністративного судочинства України, що в свою чергу провокує ситуації відмови у допущенні осіб, які перебувають у трудовому зв'язку з юридичними особами до судового розгляду та спричиняє порушення принципу доступу до суду, справедливості і верховенства права.

Ключові слова: адміністративне судочинство, адміністративний спір, представництво в адміністративному суді, представництво юридичних осіб, самопредставництво юридичних осіб в адміністративному судочинстві.

Budzan Lesiia. Theoretical-legal and practical problems of representation of the interests of legal entities in the administrative proceedings

The article examines the theoretical basis of determining the representation of legal entities in administrative proceedings, as well as practical problems of the implementation of this institute. It has been confirmed that representation in administrative proceedings is procedural by its legal nature, which distinguishes it from material representation and, at the same time, implies the presence of its own specific features, prerequisites for its occurrence, methods of implementation, and, accordingly, legal consequences, which determines the need for its additional studies.

It has been found that procedural representation in administrative proceedings is organically connected with material representation, as it has a common legal nature with the latter; the basis of which is either established legal relations of trust between subjects (the party in the litigation and the representative) or the objective necessity of its application in the litigation. It has been proven that procedural representation is aimed at increasing the efficiency of protecting the rights and interests of legal entities, which has a positive effect on the legality of the judicial process and its compliance with the standards of administrative proceedings.

The analyzed judicial practice allows us to assert that in the process of development of the legislation that regulates relations formed in the sphere of procedural representation in administrative proceedings, a unity of approaches was not formed in the documentary confirmation of the powers of the representative of legal entities as parties in an administrative dispute, which negatively affects the protection of rights and interests. It was found that the above also follows from the difference between the concepts of "representation" and "self-representation" of legal entities in administrative proceedings.

Conclusions were made about absence of ambiguity in the positions of the courts regarding the list of documents that confirm the authority of the representative of a legal entity, despite the legally defined provisions of the articles of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, which in turn provokes situations of refusal to admit persons who are in an employment relationship with by legal entities to court proceedings and causes a violation of the principle of access to court, justice and rule of law.

Key words: administrative proceedings, administrative dispute, representation in the administrative court, representation of legal entities, self-representation of legal entities in administrative proceedings.

Вступ. Положенням статті 55 Конституції України гарантується право особам на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. До того ж особа може реалізувати своє право на захист своїх прав і свобод від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобом [1]. Положеннями Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист. Захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Частина 3 статті 5 формує нормативні умови для реалізації інституту представництва, оскільки визначено, що до суду можуть звертатися в інтересах інших осіб органи та особи, яким законом надано таке право [2].

Не зважаючи на законодавчий масив урегульованості даного питання, окремі проблемні аспекти реалізації інституту представництва в порядку адміністративного судочинства продовжують існувати, особливо в частині рішень судів вищих інстанцій, які формують практику застосування судами законодавства. Тому, на сьогодні не можна вважати завершеним формування судової практики в частині вирішення процесуальних аспектів представництва юридичних осіб як сторін адміністративного спору, що формує науковий інтерес до визначеної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окреслена проблематика неодноразово була предметом розгляду в межах наукових досліджень вітчизняних правників, зокрема вчених-адміністративістів. Питання представництва юридичних осіб знаходило місце в наукових дослідженнях учених, інтересом яких були загальні проблеми розвитку науки адміністративного права, так і тих дослідників, хто зосереджував увагу на його окремих інститутах.

Так, окремі аспекти процесуального представництва в адміністративному судочинстві розглядалися у працях таких учених, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. В. Бачун, В. М. Бевзенко,

Ю. П. Битяк, М. Ю. Віхляев, В. М. Гарашук, Т. О. Гуржій, В. С. Зайцев, Я. П. Зейкан, Т. Є. Кагановська, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, Є. В. Курінний, Ю. О. Легеза, Д. М. Лук'янець, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко, О. М. Музичук, С. С. Овчарук, А. О. Селіванов, С. Г. Стеценко, В. П. Тимошук та інші.

Проте, на наш погляд, на сьогодні існує об'єктивна необхідність поглибленого практичного та теоретичного аналізу поставленого питання.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів та практичних аспектів реалізації інституту процесуального представництва юридичних осіб в адміністративному судочинстві.

Наукова новизна публікації полягає у глибокому практичному аналізі судової практики з питання визначення підстав процесуального представництва юридичних осіб в адміністративному судочинстві та сформованих висновків, які в майбутньому можуть бути взяті за основу подальших досліджень в галузі адміністративного права.

Методи дослідження. Для досягнення мети, поставленої у роботі, було застосовано комплекс методів наукового пізнання, серед яких слід виділити групу загальнонаукових методів, таких як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний метод, та спеціально юридичних, таких як метод формальної визначеності та документального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Параграфом 2 глави 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначено нормативні передумови участі представників в адміністративному судочинстві. Таким чином, на рівні закону закріплена можливість залучення до справи інших спеціально уповноважених осіб для ефективного захисту прав, свобод та інтересів сторін.

Не викликає заперечення той факт, що представництво в адміністративному судочинстві є процесуальним за своєю правовою природою, що відрізняє його від матеріального і, разом з тим, передбачає наявність власних специфічних ознак, передумов виникнення, способів реалізації, а відповідно, і правових наслідків. Наукові погляди на зміст і значення процесуального представництва характеризуються плюралізмом, тож вважаємо за необхідне навести деякі з них.

Так, на думку Джафарової М. адміністративному процесуальному представництву притаманні наступні ознаки: 1) представник завжди

діє у визначених законом межах – в інтересах особи, яку представляє, та від її імені; 2) представник отримує право здійснювати всі процесуальні права і обов'язки, що може вчиняти особа, яку він представляє, за умови, що вона не обмежить цього права (ч. 2 ст. 60 КАС України); 3) особа, інтереси якої представляють у суді, у будь-якому разі залишається зі всіма своїми процесуальними повноваженнями, навіть якщо вона не буде брати особисту участь у вчиненні окремих процесуальних дій; 4) юридично значимі дії представника породжують правові наслідки для особи, яку він представляє, за умови, що представник діє в межах наданих йому цією особою або законом повноважень [3, с. 149]. Науковиця пропонує адміністративне процесуальне представництво розглядати у двох правових аспектах: як самостійну правову категорію галузі адміністративного процесуального права (крізь призму поєднання системи адміністративно-процесуальних правовідносин і процесуальних дій) або як комплексний правовий інститут системи адміністративного процесуального права. В той же час, під адміністративним процесуальним представництвом як самостійною правовою категорією пропонується розуміти систему адміністративно-процесуальних правовідносин, в яких одна особа (представник) спеціально уповноважена в силу закону або договору на здійснення юридично значимих процесуальних дій від імені та в інтересах іншої особи, яку представляє, чим безпосередньо сприяє забезпеченню та реалізації захисту її законних прав, свобод та інтересів під час розгляду і вирішення конкретної адміністративної справи [3, с. 152].

Відповідно до позиції Топора І. В., процесуальне представництво є процесуальною діяльністю особи (представника), спрямована на захист публічних суб'єктивних прав та інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, публічних інтересів, а також сприяє адміністративному суду з'ясувати об'єктивну істину в справі, прийняти обґрунтоване, справедливе й законне рішення [4, с. 337–338]. Даний підхід відображає зв'язок процесуального представництва з базовими категоріями адміністративного судочинства і спрямає його реалізації на встановлених засадах в концептуальному плані.

На думку Волкової Н. В., процесуальне представництво слід розглядати як самостійний правовий інститут, який включає систему правових норм, покликаних регламентувати відносини, що виникають між довірителем та представником у процесі здійснення останнім юридично значимих

дій, спрямованих на реалізацію й захист прав та законних інтересів довірителя [5, с. 391–401].

Досліджуючи правову природу процесуального представництва, Кондрат'єва Л. А. зазначає, що правовідносини, що виникають між особою, яку представляють (довірителем), та представником, який здійснює представництво, а також між представником та судом, що здійснює правосуддя, носять різний галузевий характер. В першому випадку такі правовідносини носять матеріально-правовий характер та регулюються нормами цивільного, сімейного, трудового, житлового права. Авторка також зазначає, що представництво в суді – це правовідносини, в яких представник здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах особи, учасника справи, з метою захисту її прав та інтересів при здійсненні правосуддя, чим сприяє суду у вирішенні справи та ухваленні законного та обґрунтованого рішення [6, с. 130].

Зазначене дає підстави сформулювати думку, що процесуальне представництво в адміністративному судочинстві є органічно пов'язаним із представництвом матеріальним, має з останнім спільну правову природу, яка слідує із довірчих правовідносин між суб'єктами (стороною у справі та представником) або із об'єктивної необхідності застосування представництва у судовому процесі (зокрема, у випадку представництва інтересів неповнолітніх, недієздатних осіб тощо) та спрямоване на підвищення ефективності та результативності захисту прав, свобод та інтересів особи, що в свою чергу позитивно відображається на законності судового процесу та його відповідності стандартам адміністративного судочинства.

Частина 3 статті 55 КАС України, як вже згадувалося, містить положення, відповідно до якого юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її (його) імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника [2].

Такою редакцією положення частини 3 статті 55 було змінено з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення» від 18.12.2019 № 390-IX [7]. Таким чином,

в адміністративному судочинстві не лише адвокату було надано можливість представляти інтереси сторони-юридичної особи, разом з тим значна роль відводиться підінституту самопредставництву, що фактично означає можливість самостійної участі (від свого імені і у своїх інтересах) у процесі фізичної чи юридичної особи. Якщо з фізичною особою фактичних питань реалізації не виникає, то при самопредставництві юридичних осіб викликають науковий та практичний інтерес окремі неузгодженості, зокрема у частині документальних підстав реалізації такого представництва.

Аналіз судової практики підтверджує, що питання самопредставництва не закріплені у нормах Конституції України, але ці питання регламентовані положеннями відповідних кодексів. Отже, представництво інтересів відповідача у справі може здійснювати адвокат як представник або керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) в порядку самопредставництва. Аналогічні правові висновки, викладені в судових рішеннях Великої Палати Верховного Суду, зокрема, у постанові від 02.07.2020 (пункти 26-28) у справі № 9901/39/20 [8].

Зокрема, у Постанові від 04.12.2019 № 826/5500/18 Великої Палати Верховного Суду зазначено, що представництво за своєю природою - це організаційне правовідношення, змістом якого є повноваження однієї особи (представника) діяти від імені, в інтересах іншої особи, яке виникає з договору, закону, акта органу публічної влади. Крім того, представництвом є діяльність представника, спрямована на реалізацію наданих йому повноважень. Змістом відносин представництва є повноваження, без яких останнє не може існувати. Як повноваження розуміють систему двох суб'єктивних прав представника, одне з яких є абсолютним, інше - відносним. Абсолютне право представника містить у собі можливість вчинення певних дій від імені та в інтересах особи, а відносне право полягає у тому, що представник вправі розраховувати на те, що всі юридичні наслідки, створені його діями, виникнуть лише для особи, яку він представляє, а не для самого представника. Також у даному рішенні роз'яснено, що повноваження представника юридичної особи підтверджуються засвідченою ним копією довіреності, виданої на нього [9]. Проте, в ухвалі Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.02.2020 № 160/2199/19 зазначено, що за загальним правилом право на самопредставництво юридичної

особи - це право одноосібного виконавчого органу (керівника) чи голови колегіального виконавчого органу діяти від імені такої особи, представляючи її інтереси в силу закону, статуту, положення, а для визнання особи такою, що діє в порядку самопредставництва, необхідно, щоб у відповідному законі, положенні чи трудовому договорі (контракті) було чітко визначено її право діяти від імені такої юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження [10].

З останнього можна зробити висновок, що лише довіреності як документа, що засвідчує повноваження на представництво юридичної особи у судовому спорі недостатньо, а саме право на представництво повинно бути визначено договором або ж посадовою інструкцією особи. Касаційним господарським судом у складі Верховного Суду в ухвалі від 07.02.2020 № 17-495/08 було також визначено, які документи підтверджують самопредставництво юридичної особи: докази того, що особа обіймає певну посаду (наказ, трудовий договір), а також докази, які дозволяють встановити обсяг повноважень вказаної посадової особи (статут, положення, трудовий договір (контракт) [11], при чому друга група доказів не виключає першу, а доповнює її.

Стосовно визнання посадової інструкції у якості підстави для самопредставництва юридичної особи, в судовій практиці існує і інший погляд, викладений у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23.11.2020, у якій зазначено, що додана до апеляційної скарги посадова інструкція є локальним (внутрішнім) нормативно-правовим актом, яким регулюються відносини з питань праці відповідно та у межах актів трудового законодавства, а отже не відноситься до документів, визначених ч. 4 ст. 56 Господарського процесуального кодексу України, якими можливо підтвердити повноваження вказаної особи на самопредставництво [8].

Ще одна правова позиція Верховного Суду заслуговує на увагу, викладена в ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2022 № 303/4297/20. Окрім іншого, в межах розгляду справи Велика Палата Верховного Суду мала відповісти на питання про те, чи є, починаючи з 29 грудня 2019 року, самопредставництвом юридичної особи вчинені за довіреністю процесуальні дії працівника, який не очолює цю особу, не входить до її виконавчого органу, але до трудових обов'язків якого належить представництво інтересів у суді. Суд зазначив, що можливість

участі у справі за правилами самопредставництва юридичної особи того, хто не є її керівником або членом її виконавчого органу, слід підтверджувати або приписом відповідного закону, або приписом статуту чи положення цієї особи, або умовами трудового договору (контракту), зокрема посадовою інструкцією (у разі, якщо такого договору у письмовій формі немає чи у ньому зафіксований неповний перелік трудових (посадових) обов'язків працівника). Якщо інше не передбачено саме цими документами, уповноважений діяти у суді за правилами самопредставництва юридичної особи, має всі права відповідного учасника справи. Зазначене не виключає можливості додаткового подання до суду довіреності юридичної особи, проте самостійно вона не підтверджує повноваження діяти за правилами самопредставництва [12]. Додатково також зазначено, що навіть за наявності інформації в ЄДР стосовно особи-підписанта від імені юридичної особи, яку представляють, обов'язок підтвердити свої повноваження у суді представником не виключаються.

Окремо слід наголосити, що поняття представництва та самопредставництва юридичної особи у суді не є тотожними, що підтверджується наступними аргументами Верховного Суду: «за загальним правилом, підтримуваним у теорії права, самопредставництво юридичної особи – це право одноосібного виконавчого органу (керівника) чи голови (уповноваженого члена) колегіального виконавчого органу безпосередньо діяти від імені такої особи без довіреності, представляючи її інтереси в силу закону, статуту, положення. Принаймні, таке розуміння цих правовідносин закладене у частині 10 статті 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06 лютого 2018 року

№ 2275-VIII. Таке ж визначення означеного поняття було відображено у попередній редакції статті 55 КАС України. Разом з тим, змінами, внесеними до КАС України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення» від 18 грудня 2019 року №390-IX розширено випадки самопредставництва юридичної особи, суб'єкта владних повноважень» [13].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновки про наявність узгодженості в частині теоретичного розуміння процесуального представництва в адміністративному судочинстві, що позитивно відображається на усталеності розуміння самопредставництва юридичних осіб. Проте, на сьогодні зміст судових рішень підтверджує наявність різних поглядів в суто практичній площині. Так, немає однозначності у позиціях судів щодо переліку документів, які підтверджують повноваження представника юридичної особи, незважаючи на законодавчо визначені положення статей КАС України, що в свою чергу провокує ситуації відмови у допущенні осіб, які перебувають у трудовому зв'язку з юридичними особами до судового розгляду. Останнє також може бути підставою для визнання порушення принципу доступу до суду, тому, відповідно, потребує подальшого аналізу та дослідження. Для правильного формування теоретичних позицій у майбутньому та єдиної судової практики також слід враховувати відмінність між поняттями «представництво» та «самопредставництво» юридичних осіб в адміністративному судочинстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України зі змінами : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747–IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.
3. Джафарова М. Загальна характеристика інституту процесуального представництва в адміністративному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 148–152.
4. Топор І. В. Процесуальний статус представника в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 337–334.
5. Волкова Н. В. Представництво в цивільному процесі: поняття, мета та завдання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С. 397–401.
6. Кондратьєва Л. А. Самопредставництво юридичних осіб в суді згідно чинного законодавства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. Серія ПРАВО. Випуск 64. С. 128–132.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення : Закон України від 18.12.2019 № 390–IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2020. № 15. Ст. 95.

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.12.2019 № 826/5500/18 (провадження № 11-195ап19). *Verdictum* : веб-сайт. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86877130> (дата звернення: 21.02.2024).
9. Самопредставництво. Аналіз судової практики Верховного Суду. *Західний апеляційний господарський суд* : веб-сайт. URL: https://wag.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4870/2021-04-22/Samopredstavnytstvo.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
10. Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.02.2020 № 160/2199/19. *Verdictum*: веб-сайт. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87559901?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.98419807.1744478898.1709730559-56811097.1708696579#_gl=1*1lo267y*_gcl_au*OTQyMjYzLjE3MDg2OTY1Nzk (дата звернення: 22.02.2024).
11. Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07.02.2020 № 17-495/08. *Verdictum* : веб-сайт. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/87426714?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.98419807.1744478898.1709730559-56811097.1708696579#_gl=1*1lo267y*_gcl_au*OTQyMjYzLjE3MDg2OTY1Nzk (дата звернення: 22.02.2024).
12. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2022 № 303/4297/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : веб-сайт URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106841698> (дата звернення: 27.02.2024).
13. Ухвала Верховного Суду від 11.02.2020 № №260/988/19. *IP-Lex*: веб-сайт. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=87515945&red=1000036bedd48c09ff37802e3f4a2e39244e09&d=5> (дата звернення: 27.02.2024).

REFERENCES:

1. Konstitutsiia Ukrainy zi zminy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96–VR (1996). [Constitution of Ukraine as amended: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96–VR] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 30. St. 141 [in Ukrainian]
2. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747–IV (2005). [Constitution of Ukraine as amended: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96–VR] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (VVR). № 35–36. № 37. St. 446 [in Ukrainian]
3. Dzhafarova, M. (2020). Zahalna kharakterystyka instytutu protsesualnoho predstavnytstva v administratyvnomu sudochynstvi Ukrainy [General characteristics of the institution of procedural representation in administrative justice of Ukraine] *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 4. S. 148–152 [in Ukrainian]
4. Topor, I.V. (2011). Protseualnyi status predstavnyka v administratyvnomu sudochynstvi [Procedural status of a representative in administrative proceedings] *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 60. S. 337–334 [in Ukrainian]
5. Volkova, N.V. (2011). Predstavnytstvo v tsyvilnomu protsesi: poniattia, meta ta zavdannia [Representation in the civil process: concept, purpose and tasks] *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Vyp. 58. S.397–401 [in Ukrainian]
6. Kondratieva, L.A. (2021). Samopredstavnytstvo yurydychnykh osib v sudi zghidno chynnoho zakonodavstva [Self-representation of legal entities in court according to current legislation] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*. Serii PRAVO. 64. S. 128–132 [in Ukrainian]
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rozshyrennia mozhlyvosti samopredstavnytstva v sudi orhaniv derzhavnoi vlady, orhaniv vlady Avtonomnoi Respubliky Krym, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, inshykh yurydychnykh osib nezalezno vid poriadku yikh stvorennia: Zakon Ukrainy vid 18.12.2019 № 390–IX (2020). [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the expansion of self-representation opportunities in court by state authorities, authorities of the Autonomous Republic of Crimea, local self-government bodies, other legal entities regardless of the order of their creation: Law of Ukraine dated 18.12.2019 No. 390–IX] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (VVR). № 15. St. 95 [in Ukrainian]
8. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 04.12.2019 № 826/5500/18 (provadzhenia № 11-195app19). *Verdictum* : veb-sait [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated 04.12.2019 No. 826/5500/18 (proceedings No. 11-195app19). *Verdictum*: Website]. Retrieved from: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86877130> (data zvernennia: 21.02.2024) [in Ukrainian]
9. Samopredstavnytstvo. Analiz sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu. Zakhidnyi apeliatsiinyi hospodarskyi sud : veb-sait [Self-representation. Analysis of the judicial practice of the Supreme Court. Western Commercial Court of Appeal: website] Retrieved from: https://wag.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4870/2021-04-22/Samopredstavnytstvo.pdf (data zvernennia: 25.02.2024) [in Ukrainian]
10. Ukhvala Kasatsiinoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 12.02.2020 № 160/2199/19. *Verdictum* : veb-sait [Resolution of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court of February 12, 2020 No. 160/2199/19. *Verdictum*: Website] Retrieved from: https://verdictum.ligazakon.net/document/87559901?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.98419807.1744478898.1709730559-56811097.1708696579#_gl=1*1lo267y*_gcl_au*OTQyMjYzLjE3MDg2OTY1Nzk (data zvernennia: 22.02.2024) [in Ukrainian]
11. Ukhvala Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 07.02.2020 № 17-495/08. *Verdictum*: veb-sait [Resolution of the Commercial Court of Cassation as part of the Supreme Court of February 7, 2020 No. 17-495/08. *Verdictum*: Website] Retrieved from: https://verdictum.ligazakon.net/document/87426714?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.98419807.1744478898.1709730559-56811097.1708696579#_gl=1*1lo267y*_gcl_au*OTQyMjYzLjE3MDg2OTY1Nzk (data zvernennia: 22.02.2024) [in Ukrainian]

12.Ukhvala Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 08.06.2022 № 303/4297/20. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen: veb-sait [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated 06/08/2022 No. 303/4297/20. Unified state register of court decisions: website] Retrieved from: <https://reestr.court.gov.ua/Review/106841698> (data zvernennia: 27.02.2024) [in Ukrainian]

13.Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 11.02.2020 № №260/988/19. IP-Lex: veb-sait [Resolution of the Supreme Court of February 11, 2020 No. 260/988/19. IP-Lex: Website]. Retrieved from: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=87515945&red=1000036bedd48c09ff37802e3f4a2e39244e09&d=5> (data zvernennia: 27.02.2024) [in Ukrainian]